

Asia: VN/19873/2023

Lausuntopyyntö syyteneuvottelun käyttöalan laajentaminen; työryhmän mietintö

Nykytila

Mitä huomioita teillä on nykytilaa koskien?

Syyteneuvottelu on jäänyt melko harvinaiseksi rikosprosessin muodoksi. Sen käyttö käräjäoikeustasolla on ollut suhteellisen vähäistä ja hovioikeustasolla vielä harvinaisempaa. Syyteneuvottelun käyttö ei myöskään ole lisääntynyt vuosien myötä, vaan on pysynyt suurin piirtein samantasoisena, joten vaikuttaa siltä, että syyteneuvottelun käyttö ei tule merkittävästi lisääntymään ilman lainsäädäntömuutoksia.

Parhaimmillaan syyteneuvottelun kautta voitaisiin säästää merkittävästi resursseja, mutta syyteneuvottelua ei voida pitää täysin ongelmattomana menettelynä. Syyteneuvottelun vähäinen käyttö ja sille muotoiltu soveltamisala aiheuttavat yhdenvertaisuusongelmia. Lisäksi menettelyn huono tunnettuus sekä eräät sen rakenteelliset piirteet lisäävät siihen liittyviä oikeusturvaongelmia.

Keskeiset ehdotukset

Velvollisuus arvioida syyteneuvottelun edellytyksiä

Syyteneuvottelun vähäinen käyttö johtuu ainakin osaltaan menettelyn huonosta tunnettuudesta, joten hovioikeus puoltaa mietinnössä esiin tuotuja informointiin liittyviä toimia, joilla menettelyn tunnettuutta lisätään. Syyteneuvottelun vähäinen ja maantieteellisesti epätasainen käyttö huomioon ottaen perusteltua on, että harkintavelvollisuutta tuodaan konkreettisemmin esiin lakitekstin tasolle, vaikka jo nykyiset säännökset ja toimintamallit ovat pitäneet sisällään monilta osin vastaavat menettelyohjeet. Etenkin esitutkintalakiin ehdotetut muutokset ja tutkinnanjohtajien aktiivisuuden lisääminen voivat jossain määrin lisätä asiasta keskustelemista. Tätä vaikutusta vähentänee kuitenkin se, että syyteneuvottelun aloittaminen esitutkintavaiheessa on usein koettu hankalaksi ja riskialttiiksi, eikä lainsäädäntöön ehdoteta nytkään mitään sellaisia merkittäviä muutoksia, jotka tulisivat ohjaamaan menettelyn painopistettä selvästi aikaisemmaksi.

Ilmoitukset asianosaisten oikeuksista

Hovioikeus viittaa edellisessä kohdassa lausuttuun.

Syyteneuvottelun kohteena olevat rikokset

Törkeiden huumausainerikosten ja mm. marjanpoimijoihin liittyvien ihmiskaupparikosten lisääminen syyteneuvottelun käyttöalaa voi jossain tapauksissa nopeuttaa oikeudenkäyntejä ja aiheuttaa kustannussäästöjä. Törkeiden ryöstöjen osalta syyteneuvotteluun soveltuvien asioiden määrä jäänee hyvin vähäiseksi. Mietinnössä mainituin tavoin nimikkeiden lisääminen korostaa asian laadun merkityksen arviointia. Näiden nimikkeiden lisääminen syyteneuvottelun käyttöalaa ei kuitenkaan todennäköisesti kasvata kovinkaan paljoa syyteneuvottelun tosiasiallista käyttöä. Törkeiden huumausainerikosten osalta hovioikeus yhtyy mietinnössä lausuttuun seikkaan siitä, että on epätodennäköistä, että laajoja törkeitä huumausainerikoksia tultaisiin kokonaisuudessaan ja kaikkien vastaajien osalta käsittelemään tunnustamisoikeudenkäynnissä, jolloin kustannussäästöjen määrä jää rajalliseksi. Ihmiskaupparikosten ja törkeiden ryöstöjen osalta asian laatu voi johtaa siihen, ettei näitä nimikkeitä tule käsiteltäväksi tunnustamisoikeudenkäynneissä.

Yhteisösakosta neuvottelu

Hovioikeus lausuu kohdista 4–6 yhteisesti kohdan 6 kohdalla.

Liiketoimintakiellosta neuvottelu

Hovioikeus lausuu kohdista 4–6 yhteisesti kohdan 6 kohdalla.

Rikoshyödyistä neuvottelu, kun se liittyy asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen

Ehdotetut neuvottelumahdollisuudet (liiketoimintakiello ja rikoshyöty, osin myös yhteisösakko) lisännevät syyteneuvottelun houkuttelevuutta etenkin niiden talousrikoksista epäiltyjen kohdalla, joiden osalta syyteneuvottelu olisi ollut mahdollista jo nykyisen lainsäädännön aikaan. Nämä muutokset voivat myös tosiasiallisesti lisätä syyteneuvottelun käyttöä. Jossain määrin ongelmallista yhdenvertaisuuden kannalta kuitenkin on, että nämä kohdistuvat suurimmaksi osaksi samaan ryhmään, jotka ovat saaneet syyteneuvottelun hyödyt jo aikaisemmin osakseen: tiettyjen rikostyyppien osalta laajennetaan entisestään neuvottelumahdollisuuksia samalla kuin suurin osa rikoksista suljetaan kokonaan menettelyn ulkopuolelle. Lisäneuvottelumahdollisuudet saattavat myös johtaa siihen, että menettelyn käyttö ei juuri lisäännä, mutta vastaajien neuvottelemat sopimukset paranevat entisestään.

Hovioikeus suhtautuu varauksella myös rikoshyödyistä neuvottelemiseen. Ehdotettu sääntely voi johtaa tilanteeseen, jossa talousrikokseen syyllystyneellä on mahdollisuus neuvotella itselleen hyvinkin edullinen seuraamus. Suuri sopimismahdollisuus yhdistettynä pieneksi arvioituun kiinnijäämisriskiin voi tässä rikostyyppissä olla omiaan jopa lisäämään rikoksien määrää, kun otetaan huomioon, että talousrikokset ovat muutenkin suunnitelmallisia rikoksia, joissa riskit voidaan punnita tarkkaan.

Syyteneuvottelu muutoksenhakuasteessa

Hovioikeus puoltaa sitä, että syyteneuvottelu voi tulla harkittavaksi vielä hovioikeusvaiheessakin. Nämä tilanteet tulevat kuitenkin luultavasti olemaan harvinaisia.

Seuraamuskannanottojen informatiivisuus

Hovioikeus puoltaa seuraamuskannanottojen informatiivisuuden ja avoimuuden lisäämistä.

Tunnustamisoikeudenkäynnin määräaika

Hovioikeus puoltaa 60 päivän määräaika. Ottaen huomioon muiden tuomioistuimissa kiireellisesti käsiteltävien asioiden suuri määrä, on tunnustamisoikeudenkäyntien määräaika perusteltua pidentää mietinnön mukaisesti.

Esitutkintalain mukainen tunnustamismenettely

Esitutinnan rajoittamiseen liittyvät ongelmat eivät pääsääntöisesti ajankohtaistu enää hovioikeusvaiheessa, mutta hovioikeus lausuu tältäkin osin ehdotuksesta lyhyesti.

Hovioikeus puoltaa säännökseen ehdotettuja muutoksia. Muutokset selkeyttänevät lainsäädäntöä. Tunnustamismenettely ei liene terminä kovinkaan tunnettu eikä sillä tarkoitettun menettelyn sisältö välttämättä ole myöskään ollut yksiselitteinen.

Hovioikeus kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että esitutinnan rajoitus päätöksen perumismahdollisuus ehdotetaan liitettäväksi jatkossa siihen, lopetetaanko neuvottelu eikä siihen perutaanko tunnustus. Ilmeisesti tausta-ajatuksena on, että neuvottelu päättyy vasta lainvoimaiseen tuomioon, mutta sanamuodon mukaisella tulkinnalla neuvottelun voisi ajatella päättyvän myös tunnustamisoikeudenkäyntiin. Tunnustamisen peruuttaminen on mahdollista vielä muutoksenhakuasteessakin, joten kyseinen muotoilu voi aiheuttaa tulkintaongelmia prosessin myöhemmissä vaiheissa, joten tämän asian selventäminen perusteluissa voisi olla tarpeen.

Vaikutukset

Millaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

Hovioikeus arvioi, että esitys voi jossain tapauksissa keventää oikeudenkäyntiä ja lisätä hieman syyteneuvottelun käyttöä, mutta säästöjen määrä jäänee vähäiseksi.

Millaisia viranomaisvaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

Hovioikeus arvioi, että esitys ei tuo merkittäviä muutoksia nykytilanteeseen.

Millaisia muita yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan?

Hovioikeus viittaa jäljempänä lausuttuun.

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte esityksellä olevan? (Esimerkiksi ihmisryhmiin kohdistuvat vaikutukset)

Esityksen muutokset ovat osittaista rikoshyödyistä neuvottelemista lukuun ottamatta melko vähäisiä aikaisempaan lainsäädäntöön nähden. Esitys kuitenkin korostaa syyteneuvotteluun jo entuudestaan liittyneitä yhdenvertaisuusongelmia eikä soveltamisalan rajaukset edelleenkään ole loogisia tai perusteltuja. Esitys korostaa talousrikollisten erityisasemaa. Törkeiden huumausainerikosten, ihmiskaupparikosten ja törkeiden ryöstöjen osalta esityksen vaikutuksen merkitys tulee riippumaan muodostuvasta oikeuskäytännöstä, mutta ehdotettu lainsäädäntö mahdollistaa laajakin tulkinnat.

Lisäksi tunnustuksen merkityksen lisääminen ja törkeiden huumausainerikosten ottaminen mukaan menettelyn käyttöalaan voi herättää lähivuosien aikana tarpeen pohtia myös kruununtodistajajärjestelmää.

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Miten kommentoitte muita toteuttamisvaihtoehtoja (mietinnön jakso 5) ja erillisessä muistiossa esitettyjä ratkaisuvaihtoehtoja? Millaisia vaikutuksia niillä olisi?

Syyteneuvottelun mahdollistaminen kaikissa rikoksissa (pl. elinkautiset) epäilemättä laajentaisi syyteneuvottelun käyttöä ja olisi periaatteellisella tasolla hyvin merkittävä muutos. Ehdotus voisi aiheuttaa enemmän säästöjä. Kuitenkin, mikäli menettelyn käyttöä laajennettaisiin näin merkittävästi, tulisi muutosten yhteydessä huolehtia myös oikeusturvanäkökohdista.

Onko jokin muu tapa, jolla esityksen tavoitteet voitaisiin toteuttaa?

Tunnustamisen sijaan menettelyn pääpaino voisi olla Ruotsin mallin mukaisesti rikoksen selvittämisessä. Selvittämiseen tulisi liittyä muutakin kuin teon yksinomainen tunnustaminen ilman yksilöivää informaatiota, jolloin menettelyyn liittyvät oikeusturvariskit ja taktikoinnin mahdollisuudet vähenisivät. Myötävaikuttaminen rikoksen selvittämiseen olisi omiaan vähentämään tunnustamisoikeudenkäynteihin liittyviä oikeusturvariskejä ja helpottaisi tuomioistuimen mahdollisuuksia arvioida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta tällaisessa tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

Hovioikeudella ei ole tältä osin lausuttavaa.

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

.

Mietinnössä ei ole tuotu juurikaan esiin menettelyyn ja käyttöalan laajentamiseen liittyviä oikeusturvariskejä. Mietinnössä todetaan, että tuomioistuinten velvollisuutena on kontrolloida tunnustuksen oikeellisuutta ja vapaaehtoisuutta ja että esimerkiksi järjestäytyneessä rikollisuudessa on painostetun väärän tunnustuksen riski. Näitä riskejä ei kuitenkaan avata eikä riskien vähentämiseksi esitetä toimia. Edelleen mietinnön ilmaisu (esimerkiksi s. 77–78: ”Onkin korostettava, että erityisesti näin törkeissä teoissa voi olla tarpeen hankkia muutakin näyttöä epäillyn syyllisyydestä kuin epäillyn tunnustus. Väärän tunnustamisen riskin vähentämiseksi olisi myös tärkeää, että epäillyllä olisi avustaja. Käytännössä pääsääntöisesti näin jo tehdään.”) vaikuttavat lähtevän siitä, että pääsääntöisesti muuta näyttöä kuin epäillyn tunnustus ei tarvita ja väärän tunnustuksen riskin vähentämiseksi riittää, että epäillyllä on avustaja. Hovioikeus kiinnittää huomion siihen, että oikeuspsykologisen tiedon valossa selvää on, että väärä tunnustus voi johtua monesta eri syystä eivätkä avustajat pysty estämään kaikenlaisia vääriä tunnustuksia.

Syyteneuvottelun kehittämisessä menettelyn käyttömäärien kasvattamisen ei tulisi olla ainoa tavoite, vaan lakiuudistuksissa tulisi ottaa huomioon menettelyyn liittyvät oikeusturvariskit ja pyrkiä parantamaan lainsäädäntöä myös menettelyn osalta. Tällaiset muutokset voisivat pidemmällä aikavälillä myös lisätä menettelyn käyttämistä, kun se koettaisiin selkeänä ja suomalaiseen oikeusjärjestelmään sopivana menettelynä.

Lausunnon on valmistellut asessori Saila Tuomala

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Ijäs Jonna
Helsingin hovioikeus